

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	09.05.2019
Received / Makale Geliş	04.01.2019	Published / Yayınlanma	10.05.2019

SABAHATTİN ALİ’NİN VE CENGİZ AYTMAOV’UN ROMANLARINDA TOPLUMCU-GERÇEKÇİLİK

SABAHATTİN ALİ AND CENGİZ AYTMAOV SOCIALIST REALISM IN NOVELS

Yüksek Lisans Öğrencisi Çağrı AYTAÇ

İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-8990-8522

ÖZET

Türk Edebiyatı Tarihi içinde sınıflandırılan sanat anlayışlarının kuramsal açıdan incelenmesi yararlı sonuçlar verebilir. Toplumcu-gerçekçi sanat anlayışı içerisinde bulunan Sabahattin Ali'nin romanları, “anlayışın asli kaynağı olan Marksizm” açısından ne denli uyduğu gözlemlenebilir. Bütünsel bakmak için Cengiz Aytmatov’un da romanlarının Marksizm açısından incelenmesi, Türk Dünyasının Toplumcu-gerçekçi sanat anlayışına nasıl baktığını görebilmemiz açısından önemlidir. Sabahattin Ali'nin ve Cengiz Aytmatov’un eserlerindeki sanatın gelişim yönünü ortaya koymak için “birey, eser, toplum” odaklı incelemek amaçlanmıştır. Sanat anlayışlarının eskiyip yenilenmesi ve bu yenilenmeden yazarların nasıl etkilendiğini anlamak, romanların incelenmesinde yol göstericidir.

Sabahattin Ali'nin ve Cengiz Aytmatov’un romanlarında görülen toplumsal hayat, “Marksist Estetik, Marksist Gerçekçilik” (Karl Marks ve Engels’a göre), “Çağdaş Gerçekçilik” (Georg Lukacs’a göre) kuramları ile incelenecektir. Bu sürecin içerisinde yazarlarımızın Marksizm içindeki yeri tespit edilecektir. Böylece modernleşen zamanda değişen kavramların yanlışlıkları veya kavram kargaşaları irdelenerek, “Türk Edebiyatı’nda Marksist Gerçekçilik anlayışını nerede ve nasıl yaşadık?” sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, Cengiz Aytmatov, Toplumcu-gerçekçilik, Marksist Gerçekçilik, Çağdaş Gerçekçilik

ABSTRACT

The theoretical analysis of the conceptions of art classified in the History of Turkish Literature can give useful results. It can be observed how Sabahattin Ali's novels, which are within the sense of socialist-realistic art, are compatible with Marxism as the main source of the school. For a holistic look, the examination of the novels of Cengiz Aytmatov in terms of Marxism is important for us to see how the Turkish world is looking at the social-realistic art concept.

The aim of this course is to examine the development of art in the works of Sabahattin Ali and Cengiz Aytmatov. The understanding of how the writers are affected by the renewal of the understanding of art and the renewal of these revelations is a guide in the study of the novels.

Social life in the novels of Sabahattin Ali and Cengiz Aytmatov, Marxist Aesthetics, Marxist Realism (according to Karl Marks and Engels), Contemporary Realism (by Georg Lukacs) will be examined. Within this process, the place of our authors in Marxism will be determined. Thus, the mistakes of changing concepts will be examined. Where and how did the understanding of Marxist Realism in Turkish literature have been experienced? Will be sought.

Key Words: Sabahattin Ali, Cengiz Aytmatov, Socialist-realism, Marxist Realism, Contemporary Realism

1. GİRİŞ

Sanat akımı olan Marksist Estetik anlayışı, felsefe disiplinlerinden beslenmektedir. Bu noktada Anna Seghers'in antik çağ örneğini vermek yararlı olacaktır; Tanrıların karşısına çıkarılan atletik ve yalın insan örneği “Hercules”dir. Hercules'in yaptıklarını Parthenon antik kentinde Yunanlı sanatçılar tarafından taş işlenmiştir. Böylece insani özellik taşıyan birinin verdiği “emek”, önemli kılınmış ve kutsallaştırılmıştır. Ardından İsa anlatılarında kahramanlık gösteren insanlar yerine, gayesi uğrana acı çekerek kendini feda edenler kutsal kılınmıştır. Bu noktada Seghers, insanın elindeki dev aynasının zamanla elinden çekilip alındığını anlatmaktadır. Geriye kalan sanat anlayışı ise bize hem Antik çağ için

hem de Hıristiyanlık tarihi için önemli bilgiler edinilmeye yaramıştır.¹ Sanatta uzun süre hakim olan merak, gizem, belirsizlik gibi unsurlar, Marksizm'in doğmasıyla ortadan kalkmaya başlamıştır.²

“Marksçılık, her olayın maddesel köklerini araştırır, onlara kendi tarihi bağları ve devinimleri içinde bakar, bu tür devinimlerin yasalarını araştırır ve kökenlerden çiçeğe kadar gelişimlerini gösterir; böyle yapmakla da her olayı, coşkusal, akıldışı, gizemci sisten sıyrarak aklın parlak ışığı altına getirir.”³

Marksizm bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Savaş yıllarında hem kötümser hava yayanlar hem de toz pembe görüşler mevcuttur. Marksizm bu görüşlerin hepsine karşı olarak doğmuştur. Kapitalizmin zıddı niteliğindedir. Karl Marks, Kapitalizm'i ilk tanımlayan kişidir. Yaptığı tanım, o güne kadar bazı sıfatlar ardında saklanıp (modern çağ, sanayi toplumu, batı) kendini zararsız göstermeye çalışan Kapitalizm'in nasıl çıktığına ve nasıl sonunun getirilebileceğine ilişkindir.⁴ Gitgide taraftar toplayan Marksizm, Nazi Almanyasının Faşizmine karşı çıkmıştır.

Edebiyata bu denli tesirli bir düşünce akımı olması, akımın kurucuları ile doğru orantılıdır. Marx ve Engels makaleleri itibariyle ekonomi ve siyasi alanda daha çok işlenmiştir. Fakat sanat kavramı, onların anlatacağı fikirlerde en önemli araçtır. Marksist eleştiri ilk etapta sanatla izah edilmiştir. Aslında Marx sıkı bir tiyatro hayranıdır ve mizahi bir roman yazmıştır. Bugün Toplumbilim'in bir parçası Marksist eleştirinin içinde barınmaktadır. Toplumbilim kısıtlı bir çevreye tabi tutulmuş iken Marksist eleştiri çok daha kapsamlı olmuştur.⁵

“Marksist eleştiri, yalnızca romanların nasıl yayımlandığıyla ve işçi sınıfında söz edip etmedikleriyle ilgilenen bir Toplumbilimi değildir”⁶

Edebiyatta Toplumbilim; eserin toplumla olan bağı, toplumun kültür seviyesi ve geçmişi, okuma ve beğeni gibi alanlarda elindeki verileri değerlendirip yorumlamaktadır. Marksist Eleştiri ise eserde tarihi koşulları incelerken biçim, biçem (özgü teknik), anlam, bakımından incelemektedir.⁷

Marksizm'de toplumun temel ekonomisi; ekonomik üretim araçlarının sahiplerini içine alan devlet, siyaset ve hukuk kavramları ile açıklanmaktadır. Siyaset ve hukuk, üstyapı olarak adlandırılmaktadır. Üstyapı, hukuk ve siyaseti içinde barındırdığı gibi, estetik ve din kavramlarını da bu çatı altında toplanmaktadır. Dolayısıyla sanat üst yapıya mensuptur. Böylece anlaşılır ki ekonomik etkenler veyahut toplum, bireyin özünü oluşmakta ilk etken olacaktır. Birey toplumun etkisi altında kaldığı için sanat toplumun bir başka sureti veya yansıması olarak algılanmaktadır. Bireyin zihnindeki ideoloji, toplum şartlarıyla doğru orantılı olup sanatı da ideolojinin bir parçası haline getirecektir.⁸

Murat Belge'ye göre Sosyalist Gerçekçilik kavramının sahibi Jdanov'dur. Engels'in tasvir ettiği gerçekçilik anlayışı Jdanov'dan farklı gözükmektedir. Yazarın kişisel görüşünün ne kadar az olursa eserin o kadar iyi olacağını savunan Engels, Sosyalist Gerçekçi bir yazarın aslında bir tarafa duyduğu hayranlığı saklayamaması konusunu eleştirmektedir. Ayrıca Engels, gerçekçi hedefler ile yazılmış bir eser tamamlandığı anda yazarından bağımsız bir hal aldığını söylemektedir. Engels'in önemi, bir eserde “hayatı ayna saflığında yansıtıyor mu?” sorusunu sormasıdır. Sosyalist Gerçekçilik eserde bazı ideallerin peşinde olmanın, erdem olduğunu savunurken Engels'in gerçekçiliği, bu durumun hayata ne denli uygun olduğunu sorgulamaktadır.⁹ Ahmet Oktay ise Sosyalist Gerçekçilik kavramının asıl kurucusu Gorki olduğunu söylemektedir.¹⁰ Anlaşılmaktadır ki Murat Belge, tarihsel açıdan bu kaniya varmaktadır. Ahmet Oktay ise gözükenin etkisizliğinden çok gözükmeyenin etkili oluşuna dikkat etmiştir. Her akımda olduğu gibi önce düşünce alanınca gelişen teknikler, sonrasında edebiyata sirayet etmektedir. Tolstoy, Balzac, Emile Zola, edebiyatta Realizm akımını olgunlaşma dönemine getirmişlerdir.

¹ Anna Seghers, *Gerçekçiliğin Evrensel Mirası*, çev. Ahmet Cemal, De Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 11

² Georg Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, çev. Mehmet Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1977, s.7

³ G. Lukacs, 1977, s.7

⁴ Terry Eagleton, *Marx Neden Haklıydı*, çev. Oya Köymen, Yordam Kitap Yayın, İstanbul, 2014, s.12-13

⁵ Terry Eagleton, *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, çev. Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.15-16

⁶ T. Eagleton, 2016, s.17

⁷ T. Eagleton, 2016, s.17-18

⁸ T. Eagleton, 2016, s.19-20

⁹ Murat Belge, *Marksist Estetik*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 39-41

¹⁰ Ahmet Oktay, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, Tüzmazanlar Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 105

“Balzac nasıl restorasyon ve Temmuz monarşisi dönemindeki özel yaşamın tarihçisi ise, Emile Zola da Fransa’da ikinci İmparatorluk dönemindeki özel yaşam tarihçisidir.”¹¹

Lucaks’ın bu sözleriyle yazarın yansıtıcı görevi gördüğü, tarihçi nesnellüğünde eseri işlediği anlaşılmaktadır. Lucaks bir sonraki dönemi Çağdaş Gerçekçilik olarak tanımlar. Yukarıda sözü geçen yazarlar geleneksel edebiyat dönemini uygularken yeni gelişen edebiyat, varoluşçu bir disiplin edinmektedir. Goethe, Tolstoy, Dostoyevski ve Flaubert geleneksel tarzda yani geleneksel gerçekçilikte devam eden yazarlardır. Lukacks’ın “Ulysses’deki monologlar ile Goethe eserlerindeki monologların benzemesi” örneği, bir başka açıklayıcı husus olarak görülmektedir. Bu yazarları bir araya getirmemizin en önemli sebebi Aristoteles’in “İnsan zoon politikon’dur”, ifadesiyle örtüşmesidir. İnsanın sosyal bir varlık olduğunu kabul eden yazarlar bu noktada birleşmektedirler.

2. TÜRK EDEBİYATI’NDA GERÇEKÇİLİĞİN KISA TARİHİ

Marksizm’in edebiyat dünyasına yansıması Realizm ile olmuştur. Birçok Millet Tolstoy, Balzac gibi önemli gerçekçilerin etkisinde kalmıştır. Türk edebiyatı da bu etkilenmeden payını almaktadır. 1850 yılından sonra Stendhal, Balzac, Flaubert ve Zola edebiyatın modası haline gelmişlerdir. Bu akım Türk Edebiyatı’nda nesir türüne bağlanarak yorumlanmıştır. Güzin Dino’ya göre Namık Kemal’in Realizm açısından bir eseri olmamakla birlikte, Realizme giden yolu açmıştır. Namık Kemal, roman ve tiyatro türlerini anlatmak isteyen sözlerinin yanında, açık dilli ve özlü bir edebiyatın var olmasını istediğini söylemektedir.¹²

“Tarz-ı cedidin zuhurundan beri her fende yazılan kitaplar başka bir vuzuh, başka bir fikir-i hikmet peyda ve hatta ahbab arasında teati olunan kağıtlar bile hulus namına riyakarlıktan, edep ve terbiye namına sahte yaltaklıktan kurtularak tercuman-ı fikir ve lisan-ı vicdan addolunacak bir meziyet Hasıl etmeye başladığı gibi, edebiyatta üç de yeni şube meydana geldi ki biri makalat-ı siyasiye, biri roman, biri tiyatrodur.”¹³

Namık Kemal’in sözlerinden anlaşılmaktadır ki değişen edebi yazıdan resmi yazışmalara kadar, yeni bir ruh doğmaktadır. Bu ruh değişiminin yeni türler tarafından getirdiğini belirtmektedir. Fransız klasisizmi, akla uygun unsurların veya gerçekleşmesi muhtemel olaylar anlatılmasının gerekliliğini anlatmaktadır. Dolayısıyla esinlendikleri daha önce bahsettiğimiz felsefi düşünürlerdir. Descartes, Aristoteles gibi düşünürlerin gerçekliği arayışı ve edebi yazının olması gereken duruşu hakkında söyledikleri Fransız klasisizminin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu noktada Namık Kemal’in sözleriyle bir örtüşme görülebilir.

Eleştirel bakmaya başlayan nesil, edebiyatın doğa ile bütünlüğünü, topluma faydalığını dikkate almışlardır. Gerçekçilik bakımından Türk Edebiyatı’nın kaynağını Divan şiirinden Halk şiirine yöneltilmesini söyleyen Ziya Paşa, Milli değerlere önem vermektedir. Tanzimat’ın İkinci dönemi ile birlikte Hamid ve Rezaizade’nin dönemin yazarlarını ikiye böldüğü söylenebilir. “Toplumsal yarar ve bireysel sorun” birbiriyle sürekli kavga eden iki unsur haline bürünmüştür. Namık Kemal etkisinin azaldığı bu dönemde Beşir Fuat’ın Naturalist yazarlığı da etkisiz sayılabilmektedir. Edebiyatta mantıktan çok estetik aramak tekrardan etkili olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi eserlerinin birçoğunu Tanzimat’ın ikinci döneminde vermiş olsa da ideolojisi bakımından birinci döneme ait görülmektedir. Balzac’ın kullandığı mekan tasvirlerine yaklaşmaya çalışan Ahmet Mithat Efendi, eşya tasvirlerini sade, sanat terkibi bakımından az ve gerçeğe yakın anlatmaktadır. Tabiidir ki Balzac’ın realizm anlayışı kadar berrak olması mümkün değildir.¹⁴ Genel itibarıyla Namık Kemal, Ziya Paşa, Mehmet Rauf ve Ahmet Mithat’ta görülen örnekler, Türk Edebiyatı için tam bir realizm tanımından uzak olmakla birlikte realizme atılan ilk tohum olmuştur. Ardından Fecr-i Ati’nin kısa ve Servet-i Funun gölgesindeki varlığı, gerçekçilik bakımından yetersizdir.

Servet-i Fünun Edebiyatı’nda Toplumcu Gerçekçilik unsuru aramak çok zordur. Abdülhamit yönetiminin de neticesinde aradığımız unsur, birey üzerindeki dram olarak karşımıza çıkmaktadır. Eylül eserinde ise her ne kadar karakterlerin aşırı duygusallığı estetizme yönelse de toplum sorunu ve birey

¹¹ G. Lukacs, 1977, s.118

¹² Güzin Dino, *Tanzimattan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s.2

¹³ G. Dino, 1954, s.2

¹⁴ G. Dino, 1954, s.22

sorunu açısından önemlidir. Eserin evlilik ahlakını benimseyen tavrı ve kadının artık birey özelliklerini eserlerde göstermesi, eserin önemli unsurlarından sayılabilir.¹⁵

Yakup Kadri ve Refik Halit, Milli Edebiyat'a geçtikten sonra önemli kazanımlar edinmeleri, anlatımımızın seyrini Milli Edebiyat'tan yana kullanmamız gerektiğini açıkça gösterir meziyettedir. Genç Kalemler'in önemini vurgulamak için; Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın öncüsü niteliğinde olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Özellikle bu noktada Cevdet Kudret'in, "XX. Yüzyıl Edebiyatı'nın başlangıcını Milli Edebiyat ile başlatması" örneği verilebilir.¹⁶

*"O yılların Türkiye'de faaliyet gösteren en bilgili sosyalisti Parvus bile, yazılarını genellikle Türkçülerin organı Türk Yurdu'nda yayınlıyor, dahası; yalnızca, o çevrenin benimseyeceği muhakkak olan anti-emperyalizm konusu üzerinde duruyordu. Türk sosyalistleri ise kuramı yeterince bilmemeleri bir yana ortak bir çizgi dahi izleyemiyorlar. Bu yüzden İkinci Meşrutiyet ve Mütareke döneminde Marksist düşüncenin yaşama geçtiğini, halkçılık kavramının bu açıdan yorumlandığını gösteren hiçbir olguya rastlanmıyor."*¹⁷

Buna karşın Ziya Gökalp ve Yakup Kadri'de benimsedikleri ideolojinin kullanımı açısından realizme yakın durmuşlardır. Milli kaynaklara dönmeleri, üslupta sade ve yalınlığa gitmelerinde etkili olmuştur. Söz konusu gerçekçilik, Halkçılık ile ilgili alt sınıfın yoksulluğunu vurgulayan bir gerçekçiliktir. Yahya Kemal haricinde Milli ölçüyü benimseyen şairler, Halkçı şiiri egemen kıldılar. Cumhuriyet Dönemi başladığında Beş Hececiler'in hakimiyeti devam etmektedir. Hakim olan köy sınıfı odaklı edebiyat anlayışı devam ederken "çöküş ve doğuş" üzerinde durulan bir edebiyat öne çıkmaktadır. Oluşan edebiyat, Marksist Gerçekçilik unsurları bakımından Nazım Hikmet'e kadar (1940) görülmemektedir.

Cengiz Aytmatov'un Türk Edebiyatı Tarihine alınmış olmamasına karşın, Türk kaynaklarını yoğun kullanışı ile dikkat çekmektedir. Cengiz Aytmatov'un Gerçekçilik anlayışının incelenmesi, Türk Coğrafyası'nın edebiyat anlayışına bakabilmek adına olumlu olacaktır. Toplumcu Gerçekçi akımına mensup sayılan Sabahattin Ali, aslında dönemin modası olan halkçılık ve köycülük akımları etkisinde kalmaktadır.¹⁸Cengiz Aytmatov'un Gerçekçilik anlayışı ise milli değerlerin yolunda ilerlemektedir. Türk Dil Kurumu'nun Toplumcu Gerçekçilik kavramını, bugün birçok yazarımız için kullanmaktayız.

3. EDEBİ UNSURLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

En genel tanımıyla "edebi unsur" denen kavram, dilsel öğelerin kullanımıyla oluşturulan, mantıksal, bütünsel, yazım kurallarına uygun şekilde bir araya gelen yazılı metinlerin içindeki özelliklerdir. Bu kavramın içerisinde yer alan tema, olay kurgusu, kişiler, zaman gibi unsurlar yer alır. Yazar bireysel yaşamının izleklerinin yansımalarıyla bazı kavramlara daha çok önem verebilir. Diğerlerinin baskınlığını azaltabilir veya görmezden gelebilir. Bu noktada özgünlük ile sanat kavramının yakın ilişkisi ortaya çıkar. Biricik olan sanat aynı zamanda toplumsal nasıl olur? Toplum sorunlarını gözeten roman, işleyiş yönünden biricik olsa dahi fikri bakımdan biricikliğini yitirmez mi? Sorunları akla gelebilir. Bu gibi soruların cevabını Marksist Estetik anlayışı cevaplamaya çalışmıştır. Toplumdan bağımsız olamayan birey Marksizm'e göre bütünü bir parçasıdır. Bireyin yarattığı eser, kaynağını toplumdan almaktadır. Marksizm'i Cengiz Aytmatov ve Sabahattin Ali açısından incelediğimizde benzeşmeler yakalamak mümkündür. Bu benzeşmeler ister istemez edebi unsurlara da yansımaktadır.

Üslup, bir edebi metnin oluşumunda yazarın imzasıdır. Bu bakımdan farklılıklar gösterirken yazar hakkında bilgiler de vermektedir. Şöyle ki; Sabahattin Ali'nin tabiat tasvirleri, okuyanın zihninde bir tablo oluşmasını sağlamaktadır. Oluşturulan tabloya bakan okuyucu, kendini mekanın içinde hissetmez. Başka bir noktadan bakar şekilde tabloyu izler. Şehir tasvirlerinde de bu durum farksızdır.

"Köye yaklaştıkça yolun kenarındaki ağaçların cinsi değişti. Şimdi birçok yerlerde incir ve ceviz ağaçları, yolun kenarlarında koyu yeşil iki duvar gibi yükseliyor, hatta bazı yerlerde iri cevizler tabii bir kemer vücuda getiriyordu." (Ali, Kuyucaklı Yusuf, 2018: 7)

¹⁵ A. Oktay, 2000, s.274-275

¹⁶ A. Oktay, 2000, s.291-299

¹⁷ A. Oktay, 2000, s.301

¹⁸ A. Oktay, 2000, s.301-397

Cengiz Aytmatov'un tabiat tasvirlerine bakıldığında karakterin birebir gördüğü manzaradan etkilenmesi okuyucuyu karakterin olduğu zamana ve mekana çekecektir. Sabahattin Ali'nin oluşturduğu tablolar farklı olan bu tablo, daha canlıdır. Dolayısıyla Aytmatov'da tabiat tasvirleri yaşamsal faaliyetler göstermektedir.

“İlk karın düşmesinden az önce, yaban kazları dizi dizi Himalaya'ya doğru uçmuşlardı. Kuzey denizlerinden ve nehirlerinden gelen bu kazlar, güneye, anayurtları olan İndus ve Brahmaputra'ya gidiyorlardı. Öyle yüksekte uçuyor ve öyle bağrışıp çağırıyorlardı ki, bozkır sakinlerinin kanatları olsaydı hepsi onlara karşılık verir ve peşlerine takılıp giderlerdi sanırsınız.” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 2018: 31)

Ana olayların tasvirleri bittiğinde yazar, durup etrafını anlatmak istemiştir. Yaptığı tasvirler arka planda hayatın devam ettiği izlenimini vermektedir. Okuyucu, romanın tekniği açısından dinamik yapıda olduğuna kanaat getirebilir. Cengiz Aytmatov eserlerinin dinamik yapısı, bireyin kişisel yaşam öyküsünün gelip geçebileceği ve aslı olanın evrenin kendisi olduğunu anlatmaktadır.

4. ROMANLARDA OLAY, KİŞİ, MEKÂN, ZAMAN ANALİZİ

İki yazarın da belirgin veya belirsiz şekilde bir ideolojiye hizmet ettiği görülmektedir. İdeolojinin odak haline gelmesi sanatsallığın ölçütü olamaz. İdeolojinin sanat dünyasının özüne yerleştiren iki yazar başarı veya başarısız örnekler vermelerini gözden geçirirsek ideoloji kavramının etkisizliğini görmek mümkün olacaktır. Çünkü Marksist Estetik anlayışında toplumun yansıması, sanat dışlığının bir parçasıdır.

Olayların geleneksel serim, düğüm, çözüm, gidişatını değiştiren yenilikçi hareketlerin bulunduğunu her iki yazarda da görülebilir. Olaylar genel çizgi açısından bakıldığında geriye dönük bir anlatım tekniği sergilerler. Bu tekniğin iki yazardaki ortak duygular “özlem, huzursuzluk”tur. Yazarların yaşamlarındaki değil yönetim rejimleri düşünülürse, olaylar tarihten bağımsız ilerlememektedir. Şöyle ki; Cengiz Aytmatov ve Sabahattin Ali, hem yaşadıkları zamanların etkisinde kalmıştır hem de bu etkiyi eserlerinde yansıtmayı tercih etmişlerdir. Örneğin Kuyucaklı Yusuf romanındaki Yusuf karakterinin Edremi'te uyum sağlayamaması, şehrin değerler açısından yitip giden bir kavram oluşu, Yusuf'un kırsal yaşamdaki gibi saf ve doğruluğundan ileri gelmektedir. Elveda Gülsarı'daki Tanabay karakteri, yayla yaşantısından sonra köydeki Parti hayatına girip oradaki değişen değerler tarafından hor görülmesinin sebebi, Tanabay'ın eski değerlere sahip olmasıdır. Dolayısıyla eserlerdeki ana karakterlerin aynı sıkıntıları çekiyor olmaları bir tesadüf değildir.

Olay unsuru açısından ise kurgunun bazı noktalarında eleştirel yön ağır basmıştır. Örneğin, Ömer'in Macide'yle tanışması (Ali, İçimizdeki Şeytan, 2018: s.17) Kadıköy vapurunda tesadüfen gelişmektedir. Ardından ani ve sebepsiz bir aşk, yeşermeye başlamaktadır. Ömer'in Hafız'la karşılaşım ondan para istemesi, Macide'nin yıllar önce gönül bağı olan Bedri ile yıllar sonra tekrardan karşı karşıya gelmesi (Ali, İçimizdeki Şeytan, 2018: 156), gene tesadüf eseridir. Dolayısıyla göze takılan noktalar olay örgüsünün akıcılığını baltalamaktadır.¹⁹ Bir yandan da eserdeki ideolojik sorunları vurgulamak için yapılan kurgunun inandırıcılığı sarsılmaktadır. Buradaki en önemli husus, ideolojinin sanatsallıktan öteye geçmesidir.

Bu sorunu yaşamayan iki yazarın sadece birer romanı vardır. Gün Olur Asra Bedel ile Kürk Mantolu Madonna romanlarındaki eleştiriler, edebi unsurlarla örtülmüştür. Böylece ideoloji odak haline gelmeden sanatsallık korunmuştur. Olaylar açısından diğer romanlarda ideolojinin çok göze batması, Tanzimat Dönemi'nin tezli edebiyatını akla getirmektedir. Başarı açısından Tanzimat'ın çok üstüne çıkmış olsalar da yapılan seçimler ile eleştiri görmeleri kaçınılmazdır. Sabahattin Ali'nin ve Cengiz Aytmatov'un romanlarındaki olay örgüsünün yapısı farklılık göstermektedir. Cengiz Aytmatov kurmacasının mantıksal düzlemi istikrarlıyken Sabahattin Ali'de aynı istikrarı görmek mümkün değildir. Aytmatov, neden-sonuç ilişkisinin kuvvetli kullanımını sağlarken bir yandan araya kurgulanan yeni sarmallar katmaktan çekinmediğini görmekteyiz. Sabahattin Ali'de kurgu sarmalları tek düze ilerler ve tahmin edilesi bir hal almaya başlamaktadır.

Kişî unsuru açısından, Sabahattin Ali ve Cengiz Aytmatov eserlerinde benzerlik ve farklılık göstermektedir. Benzeşen kişî unsurlarından bahsetmek gerekirse, genel itibarıyla örnek olacak birey ve

¹⁹ Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 290

yozaşan birey temellinde kurulmuştur. Farklılaşan kişi unsurları ise, Sabahattin Ali'nin entelektüel bireyi Raif Efendi'dir. Entelektüel bireyin toplumdan yabancılaşması Aytmatov'un yarattığı bireylerin özellikleri bakımından bulunmayan bir yöndür. Akla Sabitbay gelse de bu durum; Sabitbay'ın maddi rahatlık sağlayan bir mevki edinmesiyle Mankurtlaşmıştır. Raif Efendi ise ince zevkleri olan (Ali, Kürk Mantolu Madonna, 2016: 57) yaşamını ve ailesini bir kadın için harcamış, zevklerinin peşinden koşan toplumdan uzak bir bireydir. Böylece yabancılaşmış aydın kesimini izah etmektedir. Sonuç olarak; iki yazarın yabancılaşma konusundaki anlayışları farklıdır.

İki yazarın da romanlarındaki mekanlar tabiata yakındır. Fakat Sabahattin Ali, tabiat ile insanı şehirleşmeyle ve yozaşmayla yargılamak Cengiz Aytmatov aynı yargılamayı tabiatın çok daha farklı bir açıdan incelemektedir. Aytmatov'da tabiat "kök" ile ilgilidir. Sabahattin Ali'de ise tabiat insanın doğruluk ve saflık yıllarının uzamıdır.

*"(..) Edremit'teki yaşam canlandırılırken, şehir / doğa ve yozaşma / masumiyet karşıtlıklarının gündeme geldiğini görürüz."*²⁰

Küçük farklılıklar gibi gözükken iki unsur, aslında çok farklı anlayışa sahiptir. Dolayısıyla mekanda kullanılan doğa unsurları ve kırsallık, iki farklı uzamın aynı yansıma sahip olmasının sonucudur. Aynı durum "şehir ve yozaşma" için de kurulmuştur.

Olay ve zaman unsurunun birbirinden ayrılamayan yapısını inceleyecek olursak, seçilen zamana bağlı bir olay örgüsü karşımıza çıkar.

*"Her romancının eseri, ister kendi zamanının meselelerini ele alsın, isterse bu meselelerden fildişi bir kuleye kaçışı temsil etsin, açıkça veya ima yoluyla yazıldığı zamanın sosyal olaylarının bir yorumudur."*²¹

Kuyucaklı Yusuf eseri, muhtemelen 1931-1932 yılları arasında yazılmıştır. Eserdeki zaman ise 1903-1915 aralığındaki dilimdir. Böylece Osmanlı toplumunun son zamanlarına tekabül etmiş ve ufak bir bölümünü sergilemiştir.²² Sabahattin Ali, eserini yazdığı Cumhuriyet rejimi hakimken eserinde anlattığı rejim monarşidir. Yusuf karakterinin şehir içinde tökezlemesi, yazarın bulunduğu sosyal-kültürel durumun yansımasıdır. Eserde, geçiş döneminin sancıları, merkezden uzak olanın saflık özelliğini koruması ve nihayetinde yozaşmışlığa mahsur kalması irdelenmektedir. Zamanın bir döneme tekabül etmesi, eserde toplumsal sınıfların sorunlarından bahsetmesini sağlamıştır. Yazar, evlilikteki yaş farklılıklarını (Sabahattin Ali'nin, ebeveynleri arasındaki yaş farkı gibi) vurgulanmış ve bunun ardından getirdiği mutsuzlukları kaleme almıştır. Gene zamana bağlı olarak genç nüfusun sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırma; "Namuslu kabadayılar, terbiyeli çocuklar, insafsız kabadayılar, memur çocukları, korkak ve zavallı çocuklar" (Ali, Kuyucaklı Yusuf, 2018: 20-21) şeklindedir.

Sabahattin Ali'nin eserlerindeki zamanın seçiminde, rejim değişikliği etkili olmuştur. Rejim değişikliği sonucunda oluşan durumlar alt başlık şeklinde düşünülebilir. Bahsedilen alt başlıklar; aç gözlülük, ahlaki değerler, yitirilen aile değeri gibi örneklerden oluşmaktadır. Toplumun farklılaşan yapısı, aydın-köylü, kırsal-şehir gibi kavramların çarpışmasıyla oluşmaktadır.

Cengiz Aytmatov eserlerinde mekan seçiminin, iki farklı sebebi olmasıyla Sabahattin Ali'den daha çok çeşitlilik ve nedensellik göstermektedir. Eserlerde zaman unsuru işlenirken evren düzeninin bütüncül yapısı vurgulanmıştır. Tanabay ve Gülsarı'nın dostluğu (Aytmatov, Elveda Gülsarı, 2018: 36), halen yılki çobanlığı yapılan bir zaman diliminin seçilmesine sebebiyet vermiştir. İki dostun zamanın tesiri ile yaşlanmaları evrenin doğal düzeninin gidişatı ile örtüşmektedir. Aynı zamanda yitirilen değerler, zamanın değişimi ve doğal evrimiyle de bağ kurmuştur. Dolayısıyla zamanın evrensel nitelikteki tesiri, bütün olarak algılanmıştır.

5. ROMANLARDA TEMA VE TARİH ANALİZİ

Tematik açıdan bakıldığında da yazarın kullandığı sosyolojik kaynaklar kendini gösterecektir, özetleyerek anlatmak gerekirse, Cengiz Aytmatov eserlerine hakim temalar; "insanın tabiatın

²⁰ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.24

²¹ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, çev. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s.227

²² R. Korkmaz, (2016), s. 23

uzaklaşması, kırsal yaşama özlem, arkadaşlığın önemi, eski geleneksel kültürün bitmesi sonucundaki üzüntü” şeklindedir. Sabahattin Ali eserlerinde görülen temalar; “toplumdan soyutlanan aydının dramı, kırsal hayatın şehir hayatına uyumsuzluğu, imkansız aşkın dramı, insanın içindeki kötülüğün bastırılmaması” şeklindedir. Ortalama olarak yakın temalar görülmektedir. Buna karşın İki temanın farklılaşma gösterdiğini görmekteyiz. Aşk ve aydın temaları Sabahattin Ali’nin farklılaşan tematik özelliğidir. Aydın kesiminin sorunlarını Cengiz Aytmatov’a göre daha derin işlemiş olan Sabahattin Ali, altı yüz yıllık Osmanlı’nın kültürel geleneğinin varisi konumundadır. Öte yandan Cengiz Aytmatov, Kırgızistan kırsalında büyümüş idealist bir babanın evladıdır. Elindeki kültürel birikim çok daha sınırlıdır. Halbuki Sabahattin Ali ufak yaşta İstanbul’da okuma şansını edinebilmiştir. Aytmatov ise köy öğretmenin yardımı ile okutulmaya devam edebilmiş ve birçok açıdan zorluk yaşamıştır. Bireyin ufak yaşta gelişimi sürecindeki yaşantıları erişkinlik döneminin belirleyici unsurudur. Bu bakımdan Sabahattin Ali, bilinçaltı verilerinin de hesaba katılmasıyla eserlerinde aydın çatışmasını ön plana çıkarttığını düşündürmektedir. Cengiz Aytmatov için farklılık yaratan tematik kavram, eski halk inanış unsurlarını eserlerine dahil etmesidir. Bu unsurun kullanım sebebini Aytmatov’un yaşadığı toplumdan bağımsız düşünülemez. Ufak yaşlarda efsane ve destanlarla büyüyen Aytmatov, erişkinlik döneminde çocuğuna anlattığı mitolojiyi kurgulayarak eğlenceli hale getirdiği bilinmektedir.²³ Oğluna anlattığı hikayelerden esinlenince ortaya Dişi Kurdu Rüyalari romanı çıkmıştır. Dolayısıyla folklorik öğelere çok düşkün olması Aytmatov için bir aile geleneğidir. Her iki sanatçının toplumu algılayışı farklıdır. Aslında bu durum her birey için geçerlidir. Bireydeki toplum kavramı bireyin bilinçaltı verilerine göre şekillenir. Göstergibilim açıdan bakıldığında bireye uyarıda bulunan “elma” ifadesi her bireyin bilincinde farklı elma göstergelerinin oluşmasına sebep olacaktır. Peirce ve Saussure’nin temellerini attığı Göstergibilim’e göre en genel kavramdan en özel kavrama kadar bu durum değişmemektedir. İki yazarında Sosyoloji kaynakları bireysel tecrübelerine göre anlatılmıştır.

Romanda tarih unsuru önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Kimi zaman içinde bulunduğu tarihi anlatan yazar, kimi zaman da geçmiş ve hiç yaşamamış olduğu tarihi anlatabilir. Birey için yaşanmamış olan tarih, işlenmesinin en büyük sebebi zamana meydan okuyan kültür unsurudur. Tarihsel süreç değiştikçe kültürleşme unsurları da değişim gösterecektir. Dolayısıyla değişen kültür ya bireyi rahatsız edecek ya da buna uyum sağlayacaktır. Bu durum hayatının merkezinde gizlenecek ve sanatta oraya çıkacaktır.

Sabahattin Ali eserlerindeki tarih unsurunu iki taraflı incelemek gerekmektedir. Aytmatov’a göre yakın tarihten etkilenen Sabahattin Ali, Yusuf’un şehre ayak uyduramamasını anlatmasını sağlamıştır. Uzak tarih açısından ise aydın çatışmasını anlatmaya sebebiyet vermiştir. Aydın çatışması Cumhuriyet rejiminin sonucu değildir. Aydın çatışması altı yüz yıllık Osmanlı kültürünün Cumhuriyet’e eğrilmesinin sonucudur. Dolayısıyla çatışmanın kökeni Osmanlıya dayanmaktadır. Daha açıklayıcı olması adına “Beş Şehir” eseri örnek verilebilir. Ahmet Hamdi Tanpınar Cumhuriyet rejimine ayak uydurmuş bir sanatçıdır. Özleminin akademik düzeyde olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada farklılık ise; Sabahattin Ali’nin duyduğu özlemin eski kültürün değişiminden kaynaklanmasıdır. Raif Efendi karakterinde bunları görmek mümkündür. Kuyucaklı Yusuf’ta ise özlem kırsala olan özlemdir. Aslında Kürk Mantolu Madonna için tarih kaynağı, uzun vadeli bir tarihtir. Kuyucaklı Yusuf’taki ise şehirleşmenin henüz olan kısa tarihi kaynak alınmıştır.

Aytmatov eserlerini de kısa ve uzun süreli tarih unsurları açısından incelemek doğru olacaktır. Çünkü eski Sovyet Birliği Aytmatov’un babasından itibaren yaşadığı koşullardır ve kısa tarih içindedir. Dolayısıyla Elveda Gülsarı’daki yayladan köye geçiş, kısa tarihli bir özlem unsurudur. Uzun tarihsel sürece göre ise Aytmatov’un Türklerin göçebe kültüründen beridir koruduğu veya Aytmatov ailesi tarafından korunduğu kültürlerdir. Gün Olur Asra Bedel’de Nayman Ana’yı (Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel, 2018: 145) zikreden Cengiz Aytmatov’un, uzun vadeli tarihsel süreçten etkilendiğini işaret etmektedir.

Bireyin sanat yapıtındaki kaynaklar zihinde kaos durumundadır. Dolayısıyla birbirinden ayrışması çok zordur. Sanatın dalları arasından Sürrealizm zihindeki girift yapının olduğu gibi aktarılmasına dayanırken edebi sanatlarda yazarın zihnindeki verileri ayrıştırması gerekmektedir. Bu ayrışmanın en önemli amacı didaktik olma isteğidir. Postmodernizm’in en koyu temsilcileri bile okuyucusunun kendilerini keşfetme macerasından zevk aldığı bir gerçektir. Bu durumda didaktikliğinin olmadığını

²³ Abdıldacan Akmatallyev, *Cengiz Aytmatov’un Dünyası*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.26

söylemek kati bir yargıdır. Kısacası edebiyat sanatının kaynakları bilinçaltının ayrışmasıyla ortaya çıkmaya ve didaktik olmaya zorunludur.

6. TOPLUMCU-GERÇEKÇİLİK UNSURLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Gerçekçiliğin alt ve üst başlıklarını Gerçekçiliğin Kısa Tarihi bölümünde incelenmiştir. Marksist Gerçekçilik'in bir edebi metinde barınabilmesi için; o metnin içinde, yararlılık, estetiklik, özgünlük ve bütüncül tavır bir arada olmalıdır. Dolayısıyla sanatçı aslında özgür değildir. Lakin yeni atılımlar, sanatsallık kaygısı, yarının olaylarını bugünden öngörüp çözebilme isteği, açısından özgür değerlerdir.

*"(...) Sabahattin Ali bir "yer altı insanı" yaratır. O zamanlar, Rus Edebiyatı'nda birçok tercüme yapılmıştır. S. Ali de diğer çağdaşları gibi Rus Edebiyatı'nın etkisinden sıyrılamamıştır. 1930-1940 yılları Rus Edebiyatı'nın edebiyatımızda birçok yazarı etkilediği dönemdir. "Kürk Mantolu Madonna"nın ünü Raif'i hasta kahramandır, yer altı insanıdır. Ne var ki bu Kahraman, Dostoyevski'nin Yeraltından Notlar'ın kahramanları gibi değildir; yapma ve belli bir ideoloji için yaratılmış gibidir."*²⁴

Bu noktada "belli bir ideoloji" ifadesine dikkat edilmelidir. Marksist Estetik kavramının en kati tavrı olan "bütüncülük" anlayışına, eserin uymadığı görülmektedir. Toplumun belli bir ideoloji anlayışını anlatma çabasıdır. Raif Efendi'nin üst tabaka zevkleri olduğu görülmektedir. Karşısındaki bir tabloya duyduğu hayranlık ve her gün o tabloyu görmeye gelişi, bu kanaati güçlenmektedir.

Cengiz Aytmatov eserlerine geleneksel "Toplumcu-Gerçekçi tabiri" ile bakıldığında, çiftçi sınıfının yoksullaşması, Parti hayatının ahlaksızlaşması, insan canının değersizleşmesi, insanoğlunun tabiat katliamı, insanın dinsizleşmesi, değer kayıpları, soyun önemini unutmak gibi sorunların edebi eserde irdelenmesi, Toplumcu Gerçekçi ekolü ile değerlendirilir. Çünkü toplum aksaklıklarını ortaya koyan ve öğretici olma çabası güden yazar, Toplumcu Gerçekçi sayılacaktır.

Sabahattin Ali eserlerine Toplumcu-Gerçekçi tabiri ile bakacak olursak; köy ve şehir çatışması, aydın ve halk çatışması, aydın ve merkezi otorite çatışması, köylünün sorunları, evlilik sorunları veya toplumsal sorunlar gibi örnekler gösterilebilir. Fakat Toplumcu Gerçekçi anlayışa uygun unsurları bulmak yarar bakımından faydasız olacaktır. Çünkü; Karl Marks ve Engels'tan beridir başlayan Marksist Gerçekçi tabiri Türkiye sınırları içine girdiğinde Sosyalist Gerçekçi kavramıyla beraber alınıp karıştırılmıştır. Daha sonra Sosyalizm kelimesi Türkçeleştirilmek istenip Toplumcu Gerçekçilik'e dönüştürülmüş. Bu çaba kavram kargaşası yaratmaktan öteye gidememiştir. Bu duruma açıklık getirmek isteyen Ahmet Oktay, yazarlarımızın bir kesim odaklı anlatılarından kaynaklanarak daha küçük bir kesme hitap etmesini belirtmektedir. Bu anlayış bir bakıma doğrudur.

Toplumcu Gerçekçilik, kaynağına dönecek olursak, felsefi bir dayanağa bağlanan bir anlayış görülecektir. Engels'in düşünce şekline göre toplum bireyi belirler. Kendisini idare edebilen üst tabaka ile kurallar koyup bu tabakaya kendini bağlayan devlet, toplumu oluşturanlardır. Bu toplumun içindeki birey toplumdaki etkilenir ve ona göre şekillenir. Sanat yapıtını ortaya koyan birey toplumdaki bağımsız olamaz. Toplumcu Gerçekçiliğe göre durum buyken peki Marksist Estetik kavramının konumu nerededir? Marksist Estetik anlayışı hayatı ve evreni bütünsel kapsar. Dolayısıyla Marksist Estetik, Marksist Gerçekçilik'in üst başlığı konumundadır. Marksist Estetiğe göre estetik olan şey, gerçekçi bir tavır sergilemelidir. Bu durumda gerçekçilik, Marksist Estetiğin alt başlığındaki tek bir unsurdan öteye gidemez. Dolayısıyla gerçekçi olan "Marksist Estetiğe uygundur" denemez. Gerçekçilik sadece bir koşuldur. Bu koşulu sağlayan sanatçının diğer adımları gerçekleştirip gerçekleştirmediğine bakılacaktır. Sonradan ayrıştıracağımız kavramları önceden özetlersek, topluma faydalı ve özgün olmalıdır, yeni atılımlarla yapıcı olmalıdır ve en önemlisi geleceği planlayabilmelidir. Bu adımlar sanat, ekonomi ve siyaset alanları için geliştirilip düşünce akımı olarak ortaya atılmıştır. İnsanlar tarafından daha popüler olan ekonomi ve siyaset, öne alınarak üstte tutulmuştur.

Marksist Estetik'in ilgi alanlarından olan Ekonomi, siyaset, kavramları nasıl ele alınıyorsa Sanat alanı da aynı yargılar ile sorgulanmaktadır. Dolayısıyla realizmin Türk Edebiyatı'nda temsil ettiği sanatçılar, Yakup Kadri, Halide Edip, Sabahattin Ali, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi, Refik Halit Karay, Nabizade Nazım, Beşir Fuat gibi isimlere Toplumcu Gerçekçi anlayışı ne kadar uygundur? Bu gruba Cengiz Aytmatov'u da dahil edersek, bu yazarlar için genel gerçekçilik tanımı; "toplumun

²⁴ Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s.117

aksaklıklarından bahsetmek, sanatçının halka karşı duyarlı olmak, anlatılan olaylar ya gerçekte yaşanmış ya da gerçekleşebilmekte muhtemel olmalıdır, tasvirler gerçeğe yakın yapılmalıdır” gibi tanımları vardır. Bu tanımların hiçbiri Marksist Gerçekçilik anlayışının tam karşılığı değildir. Türk edebiyatı için Marksist Gerçekçilik anlayışının uygunluk ölçütü Nazım Hikmet ile yapılabilir. Nazım Hikmet, sanat anlayışının Fütürizm akımı ile sınırlandırmak yanlıştır.

“Marksçı sanat/yazın anlayışı, neredeyse bireysel bir olay biçiminde beliriyor ve yalnızca Nazım Hikmet’in etkinliğiyle devreye giriyor.”²⁵

Nazım Hikmet’in Marksist Gerçekçi anlayışına en uygun olmasındaki sebepler; tek taraflı bakış açısıyla sorunları ele almaması, yeni fikirler ile çözümcü olması, geleceği tahayyül etmesi, siyasi yapıların eleştirisini yapması, üst düzey sorunlarla ilgilenip üslubunu gerçekçi tutmaya çalışmasıdır. Bunun dışında fikir adamlığı özelliği de bulunan Nazım Hikmet Cumhuriyet Edebiyatı’nda birçok Toplumcu Gerçekçi tabir edilen sanatçıları peşine takmıştır. Özellikle kuramcılık konusunda sorunlar yaşayan Türk Edebiyatı, Marksizm’i kulaktan kulağa yayılan bir bilgi birikimle tanımıştır. (Oktay, 2000: 252) Yeni bilginin gelmesiyle oluşan yetersizlik, sanatçıları daha iyi bildiği kaynaklara dönmeye sebep olmuştur. Dolayısıyla bu geri dönüş, edebiyatımızda Halkçılık, Köycülük anlayışlarıyla olmuştur. Bu akımlar Marksizm ile birleştirilmiştir. Ahmet Oktay’ın bahsettikleri, tarihsel boyutta niteliklidir. Fakat Türk Edebiyatının Marksizm açısından değerlendirip bir yargıya varılması eksik bırakılmıştır.

Cengiz Aytmatov ve Sabahattin Ali de genel itibarıyla bu büyük kitleye dahil olmuşlardır. Ayrıntılı incelemek gerekirse, Cengiz Aytmatov, insanoğlu için tabiatı evrenin merkezine koymuştur. Tabiat içinde uyum sağlayamayan İnsanoğlunu eleştirmiştir. Aytmatov düşünce yapısında sorunların temeli kökten uzaklaşmaktır. Doğa her zaman vardır ve olmaya devam edecektir. Cengiz Aytmatov eserlerinde; “İnsanoğlu kendinden daha kadim varlık olan doğaya uyum sağlamalıdır. Doğanın işlevi insanın varlığının sebebini ortaya koymaktadır. Doğa-insan bütünlüğü unutulursa toplumda bozulmalar ortaya çıkacaktır.” Şeklinde birçok yargı hissedilebilir.

Eski değerlerin önemli özelliklerinden biri de tabiatla olan uyumdur. Göçebe Türklerin yaşayış tarzına bağlı olarak gelişen doğa kavramı, korunmalı ve gelecek nesillerce unutulmamalıdır. Ayrıca “yaylıdan köye” geçen insan, yozlaşması ve değerlerini unutup Mankurtlaşması, gene eski gelenekteki tabiat bütünlüğüne bağlanabilir.

Aytmatov’un gerçeklik anlayışı tek kaynak odaklıdır. Bu tek kaynak insanoğlunun doğasıdır. Çünkü: Farklı farklı olayların eleştirildiğine kanaat getirilse dahi aslında olayların özü birdir. Marksist Estetik açısından faydacılık ve gelecek odaklı yeni atılımlar hususunda iki yazarın da eksiklerini görmekteyiz. Cengiz Aytmatov küçüklüğünden itibaren Sosyalist devletlerin rejimlerindeki aksaklıkların içinde büyümüş ve bu yapıya karşı duran bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla Aytmatov’un edebi çizgisi, bilgi eksikliğinden kaynaklı olmamıştır. Cengiz Aytmatov’un edebi çizgisini kendi çizmiştir. Cengiz Aytmatov’un gerçekçiliği Marksist Gerçekçilik anlayışının ne karşısındadır ne de yanındadır. Marksist Gerçekçilik anlayışından yararlandığı öğelerin olmadığını da söylemek olanaksızdır. Köylünün emeğini her dağım savunan Aytmatov, siyasi ve ekonomi eleştirileriyle Marksist Gerçekçiliğe yakınlık sergilemiştir. Lakin aile kökleri ve gelenekleri çok güçlü olan Aytmatov Marksist Estetik öğelerinden kendine uygun olanları ayırıştırıp kullanmakla yetinmiştir.

Sabahattin Ali’nin Marksist Estetiğe bakışı çok daha farklıdır. Sabahattin Ali için de aynı bilgi akışıyla (kulaktan kulağa) öğrenildiğini düşünmek fazla kati bir yargı olacaktır. Her an okumaya ve araştırmaya sevdalı Sabahattin Ali, tam bir entelektüeldir. Eserlerinin Marksist Estetik açısından uyuşmayan birden fazla unsur vardır. Köylü sınıfının sorunları, aydın gözüyle halk çatışması, olay kurgusunda gerçekçilik ile örtüşmeyen tesadüfi olaylar, Sabahattin Ali’nin kişiliğinin sanat anlayışına çok fazla yansıdığından oluştuğunu göstermektedir. Çünkü Sabahattin Ali yaşamı boyunca eleştiri ve mizah yolunu severek kullanmış kendini insanların bilinçlenmesine vermiştir. Fakat hiçbir zaman bir dava adamı olmamış bir örgüte bağlanmamıştır. Sabahattin Ali bulunduğu arkadaş ortamlarının neşe kaynağı ve popüleri olmuş, üst düzey zevklere sahip, romantik ve kibar tavırlı bir sanatçıdır.²⁶ Bunun yanında ailevi kökenli sorunları onu duygusal bir yapıya mahkum etmektedir. Eserlerini iki yönlü yazmaya karar kılmış yazar, romantizmden kopmadan toplum problemlerini izah ederek faydacı olma amacı gütmüştür. Bu noktada

²⁵ A. Oktay, 2000, s. 314

²⁶ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1979, s. 49

Marksist Estetik anlayışının yanlış anlaşılması sonucu doğan “propagandacı” yönü, Sabahattin Ali’yi bu anlayıştan uzaklaştırmış diyebiliriz. Sabahattin Ali, yaşadığı dönemde neredeyse paranoya ile yönetilen gündem, onu sürekli suçlamış ve karalamıştır. Marksist Gerçekçiliğin propagandacı yönünün ve idealizmin yanlış anlaşılmaları kavram kargaşası açısından önemlidir. Bu yanlış anlaşılma Avrupa’da olup Türkiye sınırlarına girince daha çok büyütülerek Marksist Gerçekçiliği Komünizm’e yaklaştırılmıştır.

“Rus biçimci ve kuramcı Roman Jakobson, “Sannatta Gerçekçilik Üstüne” adlı yazısında, “gerçekçilik” teriminin yerleşik ve üzerinde uzlaşmış tek bir anlamı bulunmadığı sorunu üzerinde durur. Bu sorun “idealizm” terimi için de aynen geçerlidir. Felsefi bir dünya görüşünü belirten idealizm ile çıkar gütmeme, salt maddi koşullara boyun eğmeme anlamında kullanılan idealizmin saygısızca birbirine karıştırıldığını belirtir.”²⁷

İdealizm ve Marksist Estetik özünde felsefi öğeler taşıyan düşünce akımlarıdır. Yanlış ellerde popülerleşen kavramlar başkalaşım kullanılmaktadır. Bu yanlışlar zincirinde Sabahattin Ali’nin naif yapısı onu uzak durmaya zorlamıştır. Dolayısıyla eserlerinde hem kişilik yapısı nedeni hem de merkezi otorite endişesi nedeni Marksizm’den uzak durmak söz konusudur. Bu uzak duruşu edebi açıdan görmek mümkündür.

Cengiz Aytmatov’un Gün Olur Asra Bedel romanı, Marksist Estetiğe en yakın eseridir. Süper güç ülkelerinin insana verdiği değer, insanoğlunun tabiat tahribi gibi eleştiriler ile ütopyik bir gezegenin bu yozlaşmaya çözüm olabileceği vurgusu Marksist Estetik öğelerine yakındır. Çünkü geniş çaplı bir soruna eleştirel baktığı, anlatılarının gerçekçi olduğu, geleceği tasarlaya bildiği ve çözümcü yaklaşımlar getirebildiği eser Gün Olur Asra Bedel romanıdır demek mümkündür.

7. SONUÇ

Sabahattin Ali ve Cengiz Aytmatov’un bazı eserlerinde, Marksist tavırlar az da olsa anlaşılabilir. İki yazarın da Marksist Estetik’e göre uygun eserlerini bulmak için dikkatli inceleme yapmak gerekmektedir. Fakat bu durum iki yazarın da Marksist Estetik anlayışına uyan Marksist Gerçekçi bir sanatçı olduklarını kanıtlamaz. Eserlerin geneline bakıldığında, yazarların “Romantik Gerçekçi” olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla buradaki sorun, “Toplumcu/Sosyalist” kavramından kaynaklanmaktadır. Marksist Gerçekçilik sanat anlayışı, Toplumcu Gerçekçi sanat anlayışını kapsamaktadır. Türk Edebiyatı’nda Çağdaş Gerçekçilik, Toplumsal Gerçekçilik ile kavram kargaşasına girmiştir. Çünkü Zekiye Antakyalıoğlu’nun Roman Kuramına Giriş adlı eserinden aldığımız alıntıyı hatırlayacak olursak; “İdealizm’in evrensel bir felsefi düşünce akımından, belirlenmiş sosyal sınıf ekonomisine karşı çıkan bir anlayışa nasıl evrilmişse”, Marksist Gerçekçiliğin toplum odaklı anlayışı Çağdaş Gerçekçilik’in, birey sorunlarını öne çıkaran tavrına aynı şekilde evrilmiştir. Bu bakımdan, Cengiz Aytmatov ve Sabahattin Ali eserleri, Marksist Gerçekçiliğe genel itibarıyla uymamaktadır.

Çağdaş Gerçekçiliğin oluşum sürecinin incelenmesi faydalı olacaktır. Georg Lukacs’a göre Varoluşçuluk akımının edebiyatta etkinleşmiş olması, gerçekçiliğin gölgeler arasında kendine yer bulmasına sebep olmuştur. Kafka ve Camus, eserlerinde toplum unsurunu göz ardı etmişlerdir. Bu noktada, kaosun hakim olduğu “yenilikçi akımda” (Lukacs, 1986: 55) karşı bir tez gelişmiştir. Bu tez eski geleneksel gerçekçilikten ziyade daha modern şartlara uygun bir gerçekçilik oluşturmaktadır. Bu kavramı Lukacs, Çağdaş Gerçekçilik kavramıyla açıklamaktadır. Thomas Mann ile başlatılan kavram, bireyin toplumsal yalnızlığı olabildiği gibi bireysel yalnızlığı da olabileceğini söylemektedir. İki yazarı Toplumcu Gerçekçi olarak tanımlamak Lukacs anlatılarına göre bakılırsa doğru değildir. Toplumcu Gerçekçilik Türk Edebiyatı’nda Çağdaş Gerçekçilik ile (Lukacs, 1986: 86) örtüşmektedir. Dolayısıyla Sabahattin Ali ve Cengiz Aytmatov’u Toplumcu Gerçekçilik ile bağdaşmamış olup “Romantik Gerçekçi” sanat anlayışına yakın olmuşlardır. Romantik Gerçekçilik, Çağdaş Gerçekçilik anlayışının bir dalıdır.

Sabahattin Ali’nin ve Cengiz Aytmatov’un gerçekçilik anlayışları, kişiliklerinin ve yenilikçi akımın kitlesel değişimi ile sentezlendiği ortaya konulurken, bu durumun en yararlı şekilde sınıflandırması; “[Çağdaş Gerçekçilik, (Romantik Gerçekçilik)]” şeklinde ifade edilebilir. Toplumculuğun kökeninde yatan Marksizm, kültürleşme sonucu başka bir tarafa evrilmiştir. Değişim evrensel bir olgudur. Her

²⁷ Zekiye Antakyalıoğlu, *Roman Kuramına Giriş*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 42

toplumun bir önceki kültürden taşıdığı birikimler ve eski kültürden ayırttığı birikimler vardır. Ayırışan kültür yerine yenisinin gelme ihtiyacını doğurmuştur. Bu duruma en güzel örnek: Divan Edebiyatı tesirini Tanzimat Dönemi Edebiyatı'ndan ayırışan ve ayırışmayan biçimde görülmektedir. Fecr-i Ati Topluluğu'nun Milli Edebiyat'a geçiş dönemi diye tarif edilen anlatıların, aslında değişim olgusunun tabii bir sürecinden başka bir şey değildir. Bu tabii durum, tabiatın getirdiği bir gerçektir. Dolayısıyla Çağdaş Gerçekçilik sanat anlayışında Marksist Gerçekçiliğin tesiri görülse de büyük ölçüde değişime uğramıştır. Bu durumun zaman içinde evrilmesinin tabii bir süreç olduğunu görmek mümkündür.

Bahsi geçen tabii sürecin Cengiz Aytmatov ve Sabahattin Ali'de de tesiri vardır. Sanatın ve sanatçının toplumdan bağımsız bir tavır sergilemesi tabiatı gereği imkansızdır. Sabahattin Ali ve Cengiz Aytmatov eserlerinde Marksist tavır görülse de Çağdaş Gerçekçiliğin etkisi ile sanat anlayışları şekillenmiştir. Değişen dengelerin kavramsallaşması ve edebiyat tarihçileri tarafından sınıflandırılması konusunda, yapılan kavram yanlışları veya kavram kargaşası yaşanması olası bir durumdur. Çağdaş Gerçekçiliğin getirdiği yeni koşulların etkisi ve bireyi daha öne çıkaran bir yapıya sahip olması, iki yazarın Gerçekçilik'te yeniliğe gittiğinin işaretidir.

KAYNAKLAR

- Akmataliyev, Abdildacan. *Cengiz Aytmatov'un Dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Ali, Sabahattin. *İçimizdeki Şeytan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Ali, Sabahattin. *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Ali, Sabahattin. *Kürk Mantolu Madonna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Antakyalıoğlu, Zekiye, *Roman Kuramına Giriş*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.
- Aytmatov, Cengiz. *Dişi Kurdun Rüyalari*. Çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018
- Aytmatov, Cengiz. *Elveda Gülsarı*. Çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Aytmatov, Cengiz. *Gün Olur Asra Bedel*. Çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Belge, Murat, *Marksist Estetik*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997.
- Bezirci, Asım, Sabahattin Ali, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1979
- Dino, Güzin, *Tanzimattan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1954.
- Eagleton, Terry, *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, Çev. Utku Özmkas, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Eagleton, Terry, *Marx Neden Haklıydı?*, Çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap Yayın, 2014.
- Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Lukacs, Georg, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Payel Yayınları, 1977.
- Lukacs, Georg, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, İstanbul: Payel Yayınları, 1986.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Oktay, Ahmet, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık, 2000.
- Seghers, Anna, *Gerçekçiliğin Evrensel Mirası*, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul: De Yayınevi, 1984.
- Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, Çev. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- Yılmaz, Durali, *Roman Sanatı ve Toplum*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.